

СОРОКА І. В.,
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 343.98

**СЛІДОВА КАРТИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК
ЧУЖОГО МАЙНА ГРОМАДЯН, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Стаття присвячена такому структурному елементу криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми, як слідова картина. У роботі здійснено аналіз позицій учених-криміналістів щодо змісту та значення досліджуваного елемента. Наголошується, що слідова картина є невід'ємним компонентом структури криміналістичної характеристики, а виявлення типових слідів способу вчинення кримінального правопорушення дозволяє слідчому отримати необхідну інформацію про подію. Кожне кримінальне правопорушення залишає ті або інші сліди, і завданням слідчого є їхнє виявлення та уміле використання з метою розкриття злочину, розшуку й викриття злочинця. Звертається увага, що в залежності від виду крадіжки кількість матеріальних носіїв ідеальних слідів як кількісно, так і якісно можуть змінюватись. На підставі проведеного дослідження наводяться найбільш типові сліди, що утворюються за кримінальним правопорушенням досліджуваної категорії.

Ключові слова: криміналістична характеристика, слідова картина, місце події, крадіжка, неповнолітні.

Стаття посвящена такому структурному елементу криминалистической характеристики краж чужого имущества граждан, совершенных несовершеннолетними, как следовая картина. В работе проведен анализ позиций ученых-криминалистов по содержанию и значению исследуемого элемента. Отмечается, что следовая картина является неотъемлемым компонентом структуры криминалистической характеристики, а выявление типичных следов способа совершения уголовного преступления позволяет следователю получить необходимую информацию о событии. Каждое уголовное преступление оставляет те или иные следы, и задачей следователя является их выявление и умелое использование в целях раскрытия преступления, розыска и изобличения преступника. Обращается внимание, что в зависимости от вида кражи количество материальных носителей идеальных следов как количественно, так и качественно могут меняться. На основании проведенного исследования приводятся наиболее типичные следы, образующиеся по уголовным правонарушениям исследуемой категории.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, следовая картина, место происшествия, кража, несовершеннолетние.

The article is devoted to this structural element criminological characteristics theft of another's property of citizens, committed by juveniles as trace picture. The paper analyzes the position forensic scientists on the content and meaning of the investigated element. It is noted that after the picture is an integral part of the structure of criminological characteristics. It is noted that the detection of traces of typical way a criminal offense allows the investigator to get the necessary information about the event. Each criminal offense or that leaves traces and objective investigator is their identification and skilful use to solve the crime, investigation and exposure of criminal Attention is that depending on the type of theft as a number of material and ideal carriers traces both quantitatively and qualitatively may change. Based on the research are the most typical traces generated by the criminal offense categories studied.

Key words: forensic characterization, trace picture, scene, theft, minor.

Вступ. Великого значення слідам злочину надавав Г. Грос, вважаючи їх джерелом інформації про подію злочину та особу злочинця [31, с. 162]. Не меншого значення сліди мають й у сучасній діяльності з протидії злочинності взагалі та таких її проявах як крадіжки вчинені групами неповнолітніх зокрема. Без виявлення достатньої кількості відображень дій неможливе встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. Статистичні дані Генеральної прокуратури України визначають, що лише за 2014 р. обліковано 226 756 крадіжок, з яких повідомлення про підозру вручено лише в 70 502 випадків. Заслужує на увагу й те, що серед загальної кількості 4 566 крадіжок вчинюються неповнолітніми. Серед причин значної кількості кримінальних правопорушень, за якими не встановлюються зловмисники, у тому числі й неповнолітні, можна назвати виявлення не всіх слідів досліджуваного кримінального правопорушення. Це призводить до неможливості прийняття обґрунтованих рішень.

Зміна ситуації на краще вбачається насамперед в алгоритмізації діяльності правоохоронців зі слідами. Указане стає можливим за наявності належного рівня знань щодо слідової картини як елемента криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Великого значення слідам злочину надавав Г. Грос, вважаючи їх джерелом інформації про подію злочину та особу злочинця [31, с. 162]. Не меншого значення сліди мають й у сучасній діяльності з протидії злочинності взагалі та таких її проявах, як крадіжки, вчинені групами неповнолітніх, зокрема. Без виявлення достатньої кількості відображень дій неможливе встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. Тому вченими-криміналістами досліджуваний компонент криміналістичної характеристики визначається як один із центральних відповідної інформаційної структури.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення слідової картини як елемента криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Результати дослідження. Виявлення типових слідів способу вчинення кримінального правопорушення дозволяє слідчому отримати необхідну інформацію про подію. В.О. Образцов вказує, що важливо мати на увазі той момент, що в ході вчинення злочину винна особа в більшості випадків намагається залишити якомога менше інформації про себе, а залишену інформацію нерідко фальсифікує [2, с. 49]. Як наголошує Р.Г. Домбровський, способи діяльності суб'єкта злочину «потухають» у предметному середовищі, переходять до форми спокою у форму матеріальних та ідеальних слідів злочину. Тому типові сліди злочину – це не самостійний елемент, що співіснує разом зі способами діяльності суб'єкту злочину, а результат цієї діяльності [3, с. 19]. Необхідно виходити з того, що сліди злочину – результат відбиття минулої події. Це матеріальні та ідеальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину. Сліди вчинення злочину Л.Г. Дунаєвська називає абстрагованою сукупністю інформації про типові матеріальні та ідеальні джерела, час, місце та умови злочину [4, с. 8].

М.В. Салтевський відзначав, що сліди злочину – це результат відбитка минулого, поданого в дійсному, ідеальні й матеріальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину [5, с. 142].

Розгляд слідової картини як системи матеріальних та ідеальних слідів, що перебуває в закономірній залежності від інших елементів досліджуваної характеристики, яка дає змогу будувати версії про способи вчинення та приховування крадіжок, а також осіб, які вчинили таке суспільно-небезпечне діяння. Будь-який слід залишає ту або іншу матеріальну зміну, причинно пов'язану зі злочинною подією. Кожний злочин залишає ті або інші сліди, і завданням слідчого є їхнє виявлення та уміле використання з метою розкриття злочину, розшуку й викриття злочинця [6, с. 266]. На місці вчинення грабежів часто залишаються сліди, які містять у собі важливу доказову інформацію про вчинену подію.

Залежно від характеру зміни сліди несуть певну інформацію про досліджуване кримінальне правопорушення.

За слідами – матеріальним та ідеальним відображенням у навколишній обстановці та у пам'яті осіб – встановлюються усі фактичні обставини розслідуваної події [7, с. 28].

Сліди доцільно розглядати як у вузькому розумінні (сліди-відображення або матеріально-фіксовані сліди), так і в широкому (сліди як залишкові явища, маючи на увазі під ними різні об'єкти: від залишків матеріалів і речовин до переміщення об'єктів у просторі) [8, с. 45].

У криміналістичній літературі здійснювалися спроби щодо встановлення зв'язку слідів та джерел інформації. Так, М.В. Салтевський пропонує класифікувати джерела інформації з таких підстав: 1) філософською підставою служить теорія відбиття. З огляду на це всі об'єкти поділяють на два класи: а) джерела ідеального (психічного) відображення (люди); б) джерела матеріальних відображень (речі); 2) підставою кримінально-процесуальної класифікації є поділ доказів на особистісні й речовинні. Особистісні джерела – це люди, які виступають суб'єктами злочину або мають інформацію, що стосується події злочину (потерпілий, свідки та інші); 3) криміналістичною підставою класифікації джерел інформації є теорія криміналістичної ідентифікації й поняття криміналістичної тотожності. Будь-який об'єкт, що перебуває в межах кримінального судочинства, розглядається в аспекті його рівності, тотожності самому собі, тобто чи є він тим самим, що «був присутній» на місці події або «брав участь» у вчиненні злочину [9, с. 257]. В.В. Тіщенко наголошує, що процеси дослідження способів злочину та їх слідів взаємопов'язані та здійснюються за принципом прямого та зворотного зв'язку від дослідження слідів до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій [10, с. 115].

Важливе значення має те, що вчинення злочинів аналогічними способами призводить до виникнення схожих слідів, що й визначає можливість застосування аналогічних засобів їх виявлення [11, с. 23].

Речовими джерелами криміналістичної інформації можуть фігурувати будь-які предмети, здатні нести інформацію про фактичні обставини: інформація про зовнішні ознаки об'єкта, що залишив сліди; про способи дії злочинця та інші обставини події злочину. Інформація про механізм вчинення злочину відображається в зміні положення об'єкта, його переміщенні, виникненні матеріально-фіксованих слідів як результату взаємодії об'єкта та середовища, що відображає появу нових предметів у цьому місці й у певний період [12, с. 336].

У криміналістичній літературі неодноразово робились спроби дати опис типових слідів (ознак) крадіжки. Традиційними описами матеріальних слідів крадіжки можна назвати предмети й речі, залишені на місці події, сліди рук, ніг, транспортних засобів, мікрочастини та запахові сліди [13, с. 115]. З приводу ідеальних слідів часто вченими даються лише загальні вказівки на те, що основними джерелами інформації про крадіжку виступають насамперед різноманітні особи, коло яких може змінюватись у залежності від конкретної слідчої ситуації [14, с. 267].

І.Ф. Пантелеєв зазначає, що на місці злочину нерідко залишаються сліди, предмети – німі свідки того, що відбувалось під час підготовки та вчинення злочину [15, с. 66]. На

місці крадіжки нерідко залишаються матеріальні сліди, що розкривають характер діяльності злочинців із підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Так, на підготовку до вчинення квартирної крадіжки можуть вказувати шматочки дроту, гілки дерева, сірники тощо.

Перелічені предмети вставляються між дверима та дверною коробкою, після чого злочинці телефонують чи стукають у двері конкретної квартири, а самі зникають зі сходового майданчика. Повернувшись через незначний проміжок часу до квартири та виявивши предмети на колишньому місці (роблять висновок, що двері квартири не відкривалася, а значить у ній нікого немає), приймають рішення про проникнення. Серед місць, де можуть виявлятися сліди, варто назвати такі. На кнопках дзвінків, ліфтів залишаються сліди пальців рук, частинки пластиліну, різноманітні нашарування мікрооб'єктів, сліди губної помади, інших барвників. Під час проникнення у квартиру шляхом видавлювання дверей на її поверхні залишаються сліди знарядь злочину та інструментів, взуття, нашарування різних речовин, сліди пальців і долонь рук, волосся, волокна, шматочки ниток тощо.

Виявлення обривків тканини одягу злочинця може вказати на колір і якість матеріалу, з якого пошитий його одяг. На головному уборі, загубленому злодієм під час втечі, може бути знайдене випавше волосся, за яким можна судити про колір, довжину тощо. На кинутих на місці клаптиках паперу, сигаретних пачках, запальничках, сірникових коробках можуть бути знайдені сліди пальців рук, а іноді й окремі записи у вигляді номерів телефонів, адрес, імен і та інше, що сприяє встановленню злочинця [16, с. 49]. У самих приміщеннях нерідко вдається виявити сліди пальців рук, взуття, предмети та речі, залишені злочинцями; предмети одягу, дрібні речі, недопалки, залишки їжі, слина, піт, лупа, інші виділення людського організму. Вилучення таких слідів сприяє розкриттю кримінальних правопорушень і викриттю злочинця.

Залежно від часу, що минув із моменту нападу, ці сліди можуть бути використані для застосування службово-розшукового собаки з метою переслідування злочинців за «гарячими» слідами або для подальшого здійснення одорологічної вибірки підозрюваного. Діагностичне дослідження знайдених на місці події слідів взуття дозволяє визначити вид взуття, що носить злочинець, його розмір, наявність на підошовній частині індивідуальних особливостей, а також напрямки, звідки прийшов грабіжник і куди він утік. Типовими ідеальними слідами, що збереглися в пам'яті співучасників, свідків чи потерпілих від крадіжки, варто назвати відомості про зовнішній вигляд, особливостях поведінки, кількість учасників та роль кожного з них, умови сприйняття цих осіб тощо. Варто наголосити на тому, що в залежності від виду крадіжки кількість матеріальних носіїв ідеальних слідів як кількісно, так і якісно може змінюватись.

Окрім зазначених особливостей, досліджуване кримінальне правопорушення призводить до змін матеріальної обстановки, у якій воно готується та вчинюється. На місці правопорушення часто залишаються різні сліди, знаряддя й інші предмети, що можуть бути доказами. Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що за місцем вчинення кримінального правопорушення були виявлені сліди ніг у 35% випадків, рук – 17%, загублені зловмисниками предмети – 11%, відео запис із камер спостережень – 3%. На місці кримінального правопорушення можуть залишитися не лише сліди, що з'явилися внаслідок реалізації злочинного задуму, але й додаткові відображення, утворені під час вчинення дій, які виходять за рамки мотиву суспільно небезпечного діяння.

Виникнення наведених нами слідів значною мірою обумовлюється способом, обстановкою та іншими умовами вчинення кримінального правопорушення. Під час аналізу відповідних обставин суспільно-небезпечного діяння й виявлятимуться сліди. За останніми правоохоронці організують пошук та встановлення учасників групи неповнолітніх, що вчинили відкрите заволодіння чужим майном.

Висновки. Таким чином, типові сліди як елемент криміналістичної характеристики грабежів, вчинених групами неповнолітніх, дають змогу сформувати уявлення про спосіб вчинення, предмет злочинного посягання, особу злочинця, відображають обстановку, у якій відбувалась подія, тобто вони є носіями різнобічної інформації, до якої може звертатися слідчий під час

розслідування конкретного кримінального правопорушення. У криміналістичному відношенні значний інтерес мають і відомості про типові реальні наслідки крадіжки чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми. Вони допомагають визначити напрям розслідування, шляхи пошуку злочинців та їх співучасників, викрити форми та способи їх злочинної діяльності.

Проведене нами дослідження сприятиме правоохоронцям у виявленні максимальної кількості відображень за кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії. У подальшому ми спрямовуватимемо свої дослідження на висвітлення інших структурних елементів криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми.

Список використаних джерел:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
2. Образцов В.А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / В.А. Образцов // Криминалистическая виктимология: вопросы теории и практики : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Данова, 1980. – 159 с.
3. Домбровский Р.Г. Проблемы криминалистического учения о преступлении / Р.Г. Домбровский // Повышение эффективности расследования преступлений. – Иркутск : Изд-во Иркутск. унта, 1986. – С. 13–20.
4. Дунаевська Л.Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л.Г. Дунаевська. – К., 2006. – 18 с.
5. Салтевский М.В. Криминалистика в современном изложении юристов / М.В. Салтевский. – Х. : ИМП «Рубикон», 1996. – 432 с.
6. Руководство по расследованию преступлений : [науч. практ. пособие] / А.В. Грищенко, Т.В. Каткова, Г.К. Кожевников и др. – Х. : Консум, 2001. – 608 с.
7. Колдин В.Я. Информационные структуры в криминалистике / В.Я. Колдин, Н.С. Полевой. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 134 с.
8. Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах : [монография] / И.Ф. Крылов. – Л. : ЛГУ, 1975. – 196 с.
9. Салтевский М.В. Криминалистика (в современном изложении юристов) : учеб. и практ. Пособие / М.В. Салтевский. – Х. : Рубикон, 1997. – 432 с.
10. Тищенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : [монографія] / В.В. Тищенко. – О. : Юридична література, 2002. – 360 с.
11. Танасевич В.Г. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений / В.Г. Танасевич, В.А. Образцов // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Свердловск : УрГУ, 1978. – 156 с.
12. Криминалистика социалистических стран / под ред. В.Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – 512 с.
13. Бедрин С.И. Расследование мошенничества : [руководство для следователей] / С.И. Бедрин, В.Л. Егоров, В.Н. Косарев, Н.И. Пикуров. – М. : Спарк, 1997. – 175 с.
14. Мешков В.М. Расследование мошенничества / В.М. Мешков // Криминалистика: расследование преступлений в сфере экономики / под ред. В.Д. Грабовского, А.Ф. Лубина. – Нижний Новгород : Нижегород. ВШ МВД России, 1995. – С. 267.
15. Пантелеев И.Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений : методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / И.Ф. Пантелеев. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.
16. Макаренко Є.І. Розслідування злочинів проти приватної власності : [навч. посіб.] / Є.І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 106 с.

